

■ JEGYZETEK

1. Takáts József: *Rohonyi Zoltán*. Jelenkor 2013/4. <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/2704/rohonyi-zoltan>
2. Milbacher Róbert (szerk.): *Előzetes kérdések. Rohonyi Zoltán emlékkönyv*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2014. 187.
3. I.m. 189.
4. I.m. 59.
5. I.m. 155.
6. *Római síremlék felirata*. I.m. 18.

A HABSBURG MONARCHIA VONZÁSÁBAN Pál Judit: *A Habsburg Monarchia története, 1526–1848*

■ 2014 végén fontos, a magyar szakirodalomban hiánypótló könyv jelent meg Kolozsvárott: a szerző, Pál Judit a Habsburg Monarchia bő három évszázados, a mohácsi csatától az 1848-as forradalomig ívelő történetét dolgozta fel. Az igényes kiállítású, első pillantásra is vonzó kötet a Mega Könyvkiadó gondozásában készült.

A könyv elsődlegesen egyetemi hallgatók számára íródott (a dőlt és félkövér kiemelések valóban a jegyzetként való használatot segítik), de ennél jóval tágabb érdeklődésre is számot tart. Stílusa és tematikai sokszínűsége révén a laikus érdeklődőknek is érdekes olvasmányt jelent, ugyanakkor a szakma számára is fontos újdonságokat hordoz. Annak ellenére ugyanis, hogy az egykori Monarchia területén kialakult államok történetéről remek szintézisek állnak rendelkezésre, a birodalom egészéről mindeddig nem készült magyar nyelvű összefoglaló. A munka annál is inkább jelentős, mivel „a Monarchia történetének ismerete nélkül nem érthető meg Erdély és a tágabb régió 17–19. századi története sem”. (5.)

Az egész régió történetét meghatározó birodalom bő három évszázados történetét a maga komplexitásában bemutatni komoly vállalkozás. A komplexitás nemcsak a gazdasági, politikai, kulturális tényezők bonyolult összefüggéseiből és az államalakulat területi kiterjedtségéből, hanem elsősorban annak összetettségéből ered. A Monarchia ugyanis – Thomas Winkelbauer szellemes meghatározását idézve – „rendi államok monarchikus uniói alkotta monarchikus unió és különböző tartományokból összeálló államok összetett állama”. (114.)

A Habsburg Monarchia ennek megfelelően egy rendkívül bonyolult rendszerként értelmeződik, amelynek elemei az uralkodó család, az egyes országok és tartományok politikai intézményei, a rendek és az uralkodó közti pillanatnyi erőviszonyok, a társadalmi és gazdasági feltételek, a nemzetközi politika alakulása és a kulturális, ideológiai háttér. A gazdasági, társadalmi fejleményeket és az udvari kultúra jellemzőit külön fejezetek tárgyalják, de ezeket a tényezőket a szerző az eseménytörténeti összefüggésekbe is beilleszti. Az olvasó így különböző metszetekben kap igen összetett és árnyalt képet a Monarchiáról.

A kötet szerkezete, gondolatmenete jól követhető, első látásra is könnyen áttekinthető.

Az első három fejezet bevezető jellegű. Először is a Monarchia földrajzi és közjogi kereteiről, majd a Német-római Birodalom felépítéséről és működéséről kapunk átfogó képet, visszanyúlva egészen a 10. századi kezdetekig. Itt tehát egyfajta „hosszmetszetben” látjuk mindazt, amiről másfajta összefüggésben a könyv további fejezeteiben is szó lesz. Szintén ez az egység, azon belül is a második fejezet mutatja be a Monarchia kialakulását és középkori előtörténetét. Ez a 13. századtól nyomon követhető fejlődés egyszersmind magyarázattal szolgál ennek a kompozit államalakulatnak az eredetére, az újkorban már mindinkább anakronisztikussá váló dinasztikus birodalmi gondolat gyökereire.

A kötet második nagy egysége két szakaszra bontva mutatja be a Monarchia történetét és szerkezeti jellegzetességeit. Az első, a mohácsi csatától Mária Terézia

trónra lépéséig tartó periódust egyfelől a török háborúk, másfelől a felekezeti konfliktusok, a konfesszionális abszolutizmus ideológiája és az ezzel szemben kibontakozó rendi ellenállás jellemzi. A második nagy időszakot, amelynek nyitányát az államszerkezet modernizálását célzó reformok jelentik a 18. század közepén, a napóleoni háborúk nyomán megjelenő politikai ideológiák és a metternichi rendszer összeütközései vezetik el az 1848-as forradalmakhoz.

A Monarchia kialakulását, gazdasági és társadalmi fejlődését végigkísérve kirajzolódik a birodalom történetének mélystruktúrája, melyet legmarkánsabban a kompozit jelleg határoz meg. Ez nem annyira a számtalan nép egymás mellett élését, az egyelőre csak csíraszerűen jelen lévő nemzetiségi konfliktusokat jelenti, hanem sokkal inkább a politikai hagyományok, intézményrendszerek és társadalmi szerkezetek közötti eltéréseket és az ezek által kiváltott összeütközéseket. Ezeknek a belső ellentmondásoknak a mélységét jól mutatja II. József reformjainak értékelése: azokat nemcsak a magyarországi elit fogadta meglehetősen ambivalens módon, hanem az uralkodói szándék felől is mindössze egy defenzív jellegű modernizációról beszélhetünk (309–311.). A gondolatmenet nyomán tehát nagyon jól kirajzolódnak a Monarchiára ható centripetális és centrifugális erők. Az egységet erősítette mindezekelőtt a tartományok egymásra utaltsága a nemzetközi küzdőtéren, ugyanakkor a felbomlás irányába hatott az intézményrendszerek, jogrendek sokfélesége és a politikai kultúrák szétartása, amelyet többek között az elitek felemás integrációja és a közös identitás hiánya is jelez.

Az utolsó egység, a könyv zárófejezete a Habsburg-család mindennapjait, születések, házasságkötések és halálozások történetét eleveníti meg. Bár a szerző (a könyv korábbi fejezeteiben is) több ponton igen jó érzékkel alkot jellemrajzot egy-egy uralkodóról, a legszemléletesebb, legelevenebb képet mégis Mária Teréziáról kapjuk. Bizonyára nem véletlen, hogy az ő szobra látható a könyv borítóján is; ez az alak sugározza azt a hangulatot, amely alighanem a legtöbb olvasó számára a Monarchia fénykorát fémjelzi.

A szerző munkájának egyik legnagyobb erénye, hogy a klasszikus szakirodalmak és a legfrissebb kutatási eredmények esszenciáját nyújtja, átszűrve azokat

saját kutatói és oktató tapasztalatán. A magyar olvasók számára különösen hasznos lehet, hogy azokat a (főként) osztrák és német kutatási eredményeket is közvetíti, amelyek itthon nehezebben hozzáférhetőek. Az olvasó további tájékozódását egyébként az egyes fejezetek végén elhelyezett, tematikus irodalomjegyzék segíti.

A könyv műfajából, tankönyvi jellegéből ered, hogy a szerző több ponton definíciós, fogalomtörténeti kérdésekre is kitér. Ilyen meghatározásokkal találkozunk a katolikus reform és az abszolutizmus (155–157.), illetve a felvilágosult abszolutizmus (283–284.) esetében, összefoglalva a közelmúlt legfontosabb elméleti vitáinak főbb álláspontjait és hozadékát. A szerző emellett több ponton lényeges elméleti kérdéseket is felvet, például a társadalmi fegyelmezés Oestreich által kidolgozott fogalma (157.) vagy a civilizáció folyamatának eliasi elgondolása (259.) kapcsán. A legtöbb szemléleti újítást – és egyben a legélvezetesebb olvasmányt – talán az udvar felépítéséről és funkcióiról szóló fejezetek jelentik, amelyek szorosán kapcsolódnak egyúttal a magyar szakirodalomban az utóbbi években megélenkült udvartörténeti kutatásokhoz is.

A szöveg azokon a pontokon is megőrzi az olvasmányosságát, ahol a társadalom-, gazdaság- és kormányzattörténeti elemzés a legkevésbé engedi meg az elbeszélő stílust. A könyv lapjain ugyanis számos apró érdekességgel találkozhatunk. Ilyen többek között a rajzfilmbősként is ismert John Smith szereplése Magyarországon a tizenöt éves háborúban (98.), Mária Terézia epés megjegyzése a Német-római Birodalomról (78.), vagy Ernő főherceg rangon aluli házasságából született fiának esete, aki a New York kávéház főpincéreként vált ismertté (414.).

Összességében elmondható, hogy a könyv teljességre törekvő, ugyanakkor aprólékosan kidolgozott, árnyalt és differenciált képet nyújt a Habsburg Monarchiáról. A mű folytatásaként várható egy újabb kötet megjelenése, amely 1918-ig tekint majd át a Monarchia történetét. A két könyv annál is inkább szervesen kapcsolódik egymáshoz, mivel a birodalom a kora újkor és az újkor egészében, azaz „egészen az első világháború végéig meghatározta Közép-Kelet-Európa történetét”. (86.) Várjuk a folytatást.